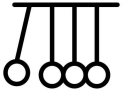

TURKEY'S UNHEARD VOICES

1951 Mülteci Sözleşmesi ve Mülteci Hakları Üzerindeki Etkinliği

LAW

ELA TUNÇ

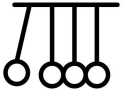
Özet

1951 Mülteci Sözleşmesi, özgün adıyla “*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*”, uluslararası mülteci hukukunun temelini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından hazırlanmış olan bu Sözleşme, zulümden kaçan kişilerin sığındıkları ülkelerde korunmalarını ve temel özgürlüklerinin güvence altına alınmasını amaçlamıştır. Günümüzde de kimlerin mülteci statüsüne hak kazandığını ve bu kişilerin hangi hukuki güvencelerden yararlanacağını tanımlamaya devam eden Sözleşme’nin 146’dan fazla taraf devleti bulunmaktadır. Ancak, dünya genelinde yerinden edilme krizleri büyürken; kısıtlayıcı politikalar ve zorunlu göçün yeni biçimleri gibi çağdaş sorunlar karşısında Sözleşme’nin mülteci haklarını koruma kapasitesine yönelik zorluklar devam etmektedir. Bu analiz, Sözleşme’nin güçlü yönlerini, eksikliklerini ve mülteci koruması açısından günümüzdeki geçerliliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1951 Mülteci Sözleşmesinin Tarihi

1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1(A)(2) maddesi uyarınca mülteciler; ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş temelinde zulme uğrama korkusu nedeniyle kendi ülkesinin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu bireyler son derece kırılgan koşullar altında yaşamaktadır. Kendi devletleri tarafından korunmamaları, güvenlikleri ve refahları önünde ciddi engeller bulunması nedeniyle, menşe ülkelerini terk etmeye zorlanmaktadır.

1951 Mülteci Sözleşmesi ve onu tamamlayan 1967 Protokolü, bu kişilerin korunmasında temel araçlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından ve savaş sırasında milyonlarca insan sığınacak yer aramak için ülkelerini terk etmiştir. Buna karşılık olarak devletler, yirminci yüzyılın ilk resmî mültecileri olarak kabul edilen bu kişilere seyahat belgeleri sağlamak amacıyla bir dizi uluslararası anlaşma hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında milyonlarca kişinin daha yerinden edilmesiyle mülteci sayısı dramatik biçimde artmıştır.

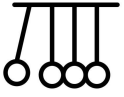
Uluslararası toplum, zulüm ve çatışma nedeniyle kaçmak zorunda kalan kişilerin temel insan haklarını ve muamele standartlarını korumayı amaçlayan rehber ilkeler, yasalar ve sözleşmeler geliştirmiştir. 1921'de Milletler Cemiyeti çatısı altında başlayan bu sürecin sonucu olarak ortaya çıkan 1951 Sözleşmesi, mültecilere ilişkin önceki uluslararası belgeleri birleştirmiş ve genişletmiştir. Günümüzde hâlâ mülteci haklarının uluslararası düzeydeki en kapsamlı kodifikasyonunu sunmaktadır.

Sözleşme'nin Kazanımları

Uluslararası hukukçular, yetmiş yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen bu antlaşmanın ne kadar çığır açıcı bir gelişme olduğunu zaman zaman göz ardı etmektedir. 1951 Sözleşmesi, kendisinden önceki düzenlemeler gibi belirli bir sorunu çözmeye odaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Avrupa kökenli nüfusları etkileyen ciddi bir mülteci krizi yaşanırken kabul edilmiştir. Önceki on yıllarda SSCB, Nazi Almanyası ve eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan yerinden edilen bireyler için geliştirilen geçici girişimler, belirli mülteci durumlarını ele almaya çalışmıştır. Bu girişimler uluslararası koruma fikrini ilerletmiş olsa da, yalnızca belirli ulusal, etnik veya dini gruplarla ya da belli ülkelerden kaçan kişilerle sınırlı kalmıştır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) kurulmadan önce, mülteci meseleleri Milletler Cemiyeti Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) gibi kurumlar tarafından ele alınmaktaydı.

Bu bağlamda, Sözleşme başlangıçta dar kapsamlı olarak hazırlanmıştır. Zaman bakımından getirdiği sınırlamaya göre, bir kişinin mülteci olarak tanınabilmesi için 1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen olaylar nedeniyle yerinden edilmiş olması gerekiyordu. Coğrafi sınırlama ise taraf devletlerin mülteci statüsünü yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda yerinden edilen kişilerle sınırlandırabilmesine olanak tanıyordu. Buna rağmen, 26 farklı ülkeden temsilciler tarafından müzakere edilen sözleşmenin temel ilkeleri son derece yenilikçiydi. 1967 Protokolü, bu isteğe bağlı zaman ve coğrafya sınırlamalarını on altı yıl sonra kaldırmıştır. Günümüzde sözleşmenin kapsamı küresel, kapsayıcı ve geniştir. Şu anda 149 ülke sözleşmeye veya Protokol'e taraftır ve UNHCR, bazıları bu belgelere taraf olmayan

132 ülkede faaliyet göstermektedir. Bu durum, sözleşmenin küresel bir norm olarak etkisini ortaya koymaktadır.

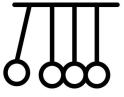
Sözleşme'nin Karşılaştığı Zorluklar ve ABD Taahhütleri

Öncelikle, Biden Yönetimi Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleştirilen mülteci sayısını önemli ölçüde artırma, özellikle Orta Amerika kökenli mültecilere odaklanma taahhüdünde bulunmuştur. ABD'nin mülteci ve göç krizlerine yönelik insani müdahalesi, Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu (PRM) tarafından yürütülmektedir. Bu birimin sorumluluklarından biri, İç Güvenlik Bakanlığı (DHS) ve Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (HHS) ile iş birliği içinde ABD Mülteci Kabul Programı'nı (USRAP) yönetmektir. ABD'nin mülteci ve sığınmacılara yönelik iç politikaları, iyi uygulama örneği oluşturarak ve diğer devletleri koruma politikalarını güçlendirmeye teşvik ederek uluslararası insani liderliğini pekiştirmektedir.

Dört yıl aradan sonra ABD, 1980'den bu yana 3,1 milyondan fazla mülteciyi yerleştirmiş olan USRAP aracılığıyla mülteci yerleştirme alanında yeniden liderlik rolü üstlenmiştir. Mültecilerin kırılganlık durumunun programa erişimde belirleyici olması için, 2021 mali yılı için kabul kotasının 62.500'e yükseltilmesi ve bölgesel yerleştirme kotalarının yeniden tesis edilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır.

Ayrıca ABD, 2020 mali yılında küresel ölçekte 10,5 milyar doları aşan insani yardım sağlayarak dünyanın en büyük tekil insani yardım bağışçısı olmayı sürdürmektedir. Bu destek, küresel yerinden edilme krizlerine verilen yanıtın güçlendirilmesinde kritik rol oynamaktadır. ABD, mali katkıların yanı sıra UNHCR'nin misyonuna katkı sağlamakta ve kurumun politika ve faaliyetlerini yakından izlemektedir. Bununla birlikte, PRM öncülüğünde yürütülen diplomasi yoluyla, geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine saygının teşvik edilmesi ve mülteci haklarının korunması amacıyla birçok uluslararası ve sivil toplum kuruluşunu desteklemektedir.

Örneğin, ABD'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Linda Thomas-Greenfield, Venezuela bağışçılar konferansı sırasında ülkelerinden kaçmak zorunda kalan 5,6 milyondan fazla Venezuelalıya ev sahipliği yapan bölgedeki 17 ülkenin hükümetlerini ve halklarını

övgüyle anmıştır. Mülteci Sözleşmesi ve Protokolü’nün ilkeleri; Kolombiya, Ekvador, Peru ve diğer ülkelerin Venezuelalı göçmen ve mültecilerin statüsünü düzenleme, sığınma prosedürlerine erişimi iyileştirme ve yasal istihdam ile sağlık hizmetlerine erişim sağlama yönündeki girişimlerinin temelini oluşturmaktadır.

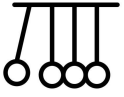
Küresel Mutabakat’ın 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni Tamamlayıcı Rolü

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, New York Bildirgesi’nin nihai ürünü olan Küresel Mutabakat tarafından güncellenmek veya ikame edilmek üzere tasarlanmamıştır. Son 65 yılda meydana gelen büyük değişimlere rağmen, mülteci korumasının temel ilkeleri değişmemiştir. Mutabakat, çok paydaşlı bir yaklaşımı teşvik ederek; iklim değişikliğinin etkileri ve tehlikeli güzergâhlardan artan düzensiz göç gibi yeni zorluklara çözüm sunmayı ve mülteci müdahalelerindeki boşlukları doldurmayı hedeflemiştir.

Örneğin, 1951 Sözleşmesi sorumluluk paylaşımının önemini vurgulamakla birlikte bunun nasıl sağlanacağına ilişkin açık bir mekanizma sunmamaktadır. Küresel Mutabakat, özellikle devletler arasında olmak üzere uluslararası iş birliğini geliştirerek, ev sahibi ülkelere mülteci durumlarına yanıt verebilmeleri için daha fazla kapasite ve kaynak sağlamayı amaçlamaktadır.

Mutabakat’ın zamanlaması son derece yerindedir. Küresel mülteci nüfusu 2016’daki New York Bildirgesi’nden bu yana iki katına çıkmasına rağmen, mültecilerin dörtte üçü düşük ve orta gelirli ülkelerde barındırılmaktadır. Ancak bu çabalara rağmen, uluslararası toplum beklenen ilerlemeyi henüz kaydedememiştir. İki yılda bir yayımlanan Küresel Mülteci Mutabakatı Göstergeler Raporu, ev sahibi ülkelerin yerine getirilmeyen taahhütler nedeniyle hayal kırıklığı yaşadığını ve 2022 itibarıyla yeni yerinden edilmelerin mevcut çözümleri aşmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu durum, Mutabakat’ın başarısız olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, raporun bulguları, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak ve bu süreçte onları desteklemek için uluslararası topluma yönelik bir çağrı olarak değerlendirilmelidir. Zira Küresel Mutabakat, devletlerin siyasi iradelerini ortaya koyan bir belgedir. Halihazırda

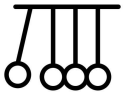
Mutabakat kapsamında geliştirilen yenilikçi araç ve sistemler, bu zorlukların ele alınmasına katkı sunmaya başlamıştır.

Sonuç

1951 Mülteci Sözleşmesi, geri göndermeme ilkesini ve temel hakları tesis ederek mültecilerin korunması için kurucu bir çerçeve sunmuştur. Bununla birlikte, yük paylaşımındaki yetersizlikler, devletlerin kısıtlayıcı uygulamaları ve iklim değişikliği gibi çağdaş yerinden edilme nedenlerini yeterince ele alamaması, Sözleşme'nin etkinliğini sınırlamaktadır. Sözleşme'nin ilkeleri mülteci koruması açısından hâlen hayati önemdedir; ancak değişen dünyada mültecilerin etkin biçimde korunabilmesi için tamamlayıcı politikalar ve güçlendirilmiş uluslararası iş birliği gerekmektedir

Kaynakça

- 1) "The 1951 Refugee Convention." *UNHCR*,
www.unhcr.org/about-unhcr/overview/1951-refugee-convention. Accessed 10 July 2025.
- 2) *Handbook on Procedures and Criteria for Determining ...*,
www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4d93528a9.pdf. Accessed 10 July 2025.
- 3) *U.S. Department of State*, U.S. Department of State,
2021-2025.state.gov/the-refugee-convention-at-70-achievements-and-challenges/. Accessed 10 July 2025.
- 4) McDonagh, Simon. "What Is the 1951 Refugee Convention-and How Does It Support Human Rights?" *Asylum Access*, 24 July 2021,
asylumaccess.org/what-is-the-1951-refugee-convention-and-how-does-it-support-human-rights/.
- 5) *U.S. Department of State*, U.S. Department of State,
2009-2017.state.gov/r/pa/ei/biog/189469.htm. Accessed 12 July 2025.

- 6) *Revitalizing Refugee Protection: How the Global Compact Effectively Complements the 1951 Geneva Convention | the Global Compact on Refugees | UNHCR*, globalcompactrefugees.org/news-stories/revitalizing-refugee-protection-how-global-compact-effectively-complements. Accessed 12 July 2025.